

УДК 343.541

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.48>**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КІБЕРГРУМІНГУ В УКРАЇНІ****Сенько В.В.,**

викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ORCID ID: 0000-0003-1161-1950

Сенько В.В. Актуальні питання кібергрумінгу в Україні.

Стаття присвячена дослідженню актуальних питань кримінальної відповідальності за кібергрумінг. Досліджується новий склад кримінального правопорушення за ст. 156-1 – «Домагання дитини для сексуальних цілей». У статті зазначається, що кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи характеризуються високим рівнем латентності та потребують високого професіоналізму як від представників правоохоронних органів (з виявлення та реагування) так і від інших фахівців, які беруть участь у досудовому розслідуванні з метою притягнення до відповідальності осіб за вчинення кримінальних правопорушень пов'язаних з сексуальним насильством щодо дітей. При цьому діти є найбільш вразливою перед криміногенним впливом інтернет-групою, у зв'язку з чим хочу розглянути таке соціально-правове явище, як кібергрумінг. На основі проведеного дослідження дається визначення кібергрумінгу, аналізуються його цілі та фази, а також типи грумерів. Основною метою кібергрумінгу називаються протиправні, аморальні дії, що посягають на суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом. Виділяються та описуються такі типи грумерів, як «доглядач», «притосовувач» і «гіперсексуальний». Фазами кібергрумінгу визначаються такі стадії розвитку взаємовідносин дитини та зловмисника: формування дружби та взаємовідносин, оцінка ризику, фаза ізолювання, інтимна фаза. На тлі згубних наслідків кібергрумінгу, який в Україні на даний час знаходиться у правовому полі, перед державою та суспільством постає завдання створення безпечних умов для дітей та підлітків при користуванні мережею Інтернет. У статті робиться висновок про те, що кримінально-правова охорона дітей та підлітків від сексуальної експлуатації в кіберпросторі з урахуванням кримінологічної ситуації в країні потребує посиленої уваги.

Ключові слова: дії сексуального характеру, розпусні дії, пропозиція зустрічі, домагання дитини, кібергрумінг.

Senko V.V. Current issues of cybergrooming in Ukraine.

The article is devoted to the study of topical issues of criminal liability for cybergrooming. A new composition of the criminal offense under Art. 156-1 - «Harassment of a child for sexual purposes.» The article notes that criminal offenses against sexual freedom and sexual integrity of a person are characterized by a high level of latency and require high professionalism both from law enforcement officials (detection and response) and from other professionals involved in pre-trial investigation to prosecute persons for committing criminal offenses related to sexual violence against children. At the same time, children are the most vulnerable to criminogenic influence of the Internet group, in connection with which I want to consider such a socio-legal phenomenon as cybergrooming. On the basis of the conducted research the definition of cybergrooming is given, its purposes and phases, and also types of groomers are analyzed. The main purpose of cybergrooming is illegal, immoral acts that encroach on public relations protected by criminal law. Types of groomers such as «caregiver», «adapter» and «hypersexual» are distinguished and described. The phases of cybergrooming determine the following stages of development of the relationship between the child and the perpetrator: the formation of friendships and relationships, risk assessment, isolation phase, intimate phase. Against the background of the disastrous consequences of cybergrooming, which is currently in the legal field in Ukraine, the state and society face the task of creating safe conditions for children and adolescents when using the Internet. The article concludes that the criminal law protection of children and adolescents from sexual exploitation in cyberspace, given the criminological situation in the country, needs increased attention.

Key words: acts of a sexual nature, lewd acts, offer of a meeting, harassment of a child, cybergrooming.

Постановка проблеми. Одними з найбільш тяжких протиправних посягань, які фіксуються у сучасному кримінальному законодавстві, є кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, тому що саме вони залишаються у свідомості потерпілої особи, її близьких і рідних на все життя. Цілком спра-

ведливо було б наголосити, що такі кримінальні правопорушення у стовідсотковій формі не мають ніякої мети, крім як жорсткого задоволення правопорушником своїх сексуальних «низьких» потреб.

Актуальність даної проблематики зумовлена змінами до IV Розділу Особливої частини Кримінального кодексу України, що приймаються законодавцями, зокрема доповненням 18.02.2021 р. новою статтею 156-1 – «Домагання дитини для сексуальних цілей» для посилення захисту дітей від сексуальних домагань в онлайн просторі.

Стан опрацювання проблематики. Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що питаннями кримінально-правової характеристики кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи займалися такі вчені як М. І. Бажанов, Р. С. Біль, Л. П. Брич, О. О. Дудоров, О. М. Джу́жа, А. С. Лукаш, О. В. Харитоновна, С. В. Чмут, А. П. Шеремет та інші. Втім комплексного дослідження нового складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 156-1 КК «Домагання до дитини для сексуальних цілей» у цих працях авторами не зустрічалося.

Метою статті є розгляд нововведень, що були внесені до IV Розділу Особливої частини Кримінального кодексу України, зокрема, ст. 156-1 «Домагання дитини для сексуальних цілей», та у визначенні поняття кібергрумінгу.

Виклад основного матеріалу. 18 лютого 2021 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції)» № 1256-IX. Зазначений Закон, зокрема, імплементує положення матеріального права, що містяться у Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства «Лансаротська конвенція» 2007 року у Кримінальний кодекс України та встановлює кримінальну відповідальність.

Лансаротська конвенція є першим міжнародно-правовим документом, що розкриває сутність «домагання до дітей в сексуальних цілях» - що означає підготовку дитини до сексуального насильства, яка мотивована бажанням використати дитину для статевого задоволення. Це може включати дружбу з дитиною, часто через дорослого, який видає себе за іншу молодшу особу, залучаючи дитину до обговорення інтимних питань, і поступово демонструючи дитині матеріали сексуального характеру для того, щоб зменшити опір або заборони стосовно сексуального насильства. Дитина також може бути залучена до створення дитячої порнографії, методом надсилання компрометуючих особистих фотографій та із використанням цифрової камери, веб-камери або ка-

мери телефону, що забезпечує грумера засобами контролю над дитиною за допомогою погроз» [3, с. 364].

Варто зауважити, що змінами та доповненням у сфері захисту дітей від сексуального насильства, які передбачає Конвенція, є зокрема криміналізація перегляду матеріалів сексуального насильства над дітьми; введення поняття грумінгу – «приставання до дітей у сексуальних цілях», розширення поняття «розбещення дітей».

Кримінальним законодавством встановлюється відповідальність за домагання дитини для сексуальних цілей тобто «грумінг» – налагодження довірливих відносин з дитиною з метою сексуального насильства над нею або якщо мова йде про спілкування в інтернет-просторі – «кібергрумінг».

Кібергрумінг полягає у встановленні емоційного зв'язку та дружніх відносин зловмисника (далі – грумера) з дитиною або підлітком з метою вчинення розпусних дій, сексуального насильства або інших форм сексуальної експлуатації. Подібні знайомства найчастіше відбуваються в чатах різних інтернет-форумів, соціальних мережах або онлайн-іграх, де ініціатива походить від грумера. Далі спілкування переходить в особисті повідомлення, де грумер входить у довіру до дитини, дізнається її особисту інформацію, домовляється про зустріч у реальному світі або розбещує дитину онлайн.

Основним призначенням кібергрумінгу є аморальні, протиправні дії інтелектуального характеру щодо дитини (натяки, цинічні розмови, демонстрація порнографічної продукції, спокуси та маніпуляції, отримання фото- або відеоматеріалів) або зустріч з дитиною у реальному світі з метою вчинення, наприклад, дій сексуального характеру, спрямованих на задоволення статевої бажань зловмисника або порушення статевої пристрасності у дитини чи підлітка. Грумери вміло маніпулюють жертвою, її сім'єю та колом спілкування, щоб приховати свої девіантні наміри та уникнути викриття. Здебільшого грумери дотримуються певних стратегій, таких як вибір вразливої жертви, отримання доступу до неї, розвиток довірчих відносин і зниження чутливості жертви до сексуального підтексту [5].

Виявлення кібергрумінгу носить переважно ретроспективний характер у порівнянні з проспективною ідентифікацією. Це, ймовірно, пов'язано з тим, що в більшості випадків прояв кібергрумінгу виглядає як безневинне за своєю природою спілкування і типове для взаємодії дорослого та дитини [6]. При цьому грумер може будь-якої миті змінити манеру спілкування, якщо відчує ймовірність розкриття своїх намірів, що робить кібергрумінг ще більш складним для ідентифікації [7]. Розрізнити кібергрумінг та нормальну взаємодію дорослого та дитини особливо важко, коли відома

тактика грумера. Таким чином, перед державою та суспільством стоїть завдання дізнатися більше про психологічну та інтелектуальну тактику кібергрумінгу з метою його раннього виявлення та запобігання злочинам щодо дітей.

За версією співробітника організації «ICMEC (International Centre for Missing & Exploited Children)» С. Марченко, існує три типи грумерів: «доглядач», «пристосовувач» і «гіперсексуальний». Розглянемо особливості кожного з цих типів.

Грумер «доглядач» переконаний, що перебуває в романтичних відносинах з жертвою, і всі дії сексуального характеру здійснюються ним за її згодою. Він упевнений, що зі свого боку не здійснює жодних незаконних дій. На відміну від загальноприйнятого уявлення щодо грумерів, цей тип зловмисника веде відкритий діалог із жертвою і приховує свою особистість. Грумер багато часу проводить у дружніх відносинах зі своєю жертвою, перш ніж він почне вчиняти незаконні дії щодо неї. Метою цього типу грумерів є продовження відносин у реальному світі.

Грумер «пристосовувач» є найбільш небезпечним типом грумерів. Для спілкування в Інтернеті з потенційними жертвами грумер використовує кілька профілів, пристосовуючись до манери спілкування кожної жертви відповідно до її інтересів.

Метою гіперсексуального грумера є отримання фото- і відеоматеріалів сексуального характеру від своїх жертв. Цей тип зловмисника не зацікавлений у зустрічі з жертвою у світі. Для цього типу грумерів характерний стрімкий процес кібергрумінгу, де грумер, ймовірно, використовуватиме різні привабливі для жертви «особистості» швидкого контакту із нею [8].

Найчастіше грумер представляється ровесником дитини та починає розмову із загальних питань про вік, інтереси, школу, відносини з батьками та переходить до питань сексуального досвіду. Слід зазначити, що на сьогодні немає затвердженої моделі кібергрумінгу. Встановлено, що фази процесу кібергрумінгу можуть істотно відрізнятися залежно від осіб, що беруть участь [9]. На основі проведеного дослідження пропонуємо виділити п'ять основних фаз кібергрумінгу.

Фазу формування дружби можна назвати першою стадією початкового контакту. Зазвичай це випадкова розмова між користувачами інтернет-сайту на його тему або питання про профіль дитини на цьому сайті. Метою грумера є пошук людини, яка продовжуватиме спілкуватися з нею на будь-яку тему.

Наступна фаза – фаза формування взаємин. На цьому етапі розмова зазвичай набуває більш індивідуального характеру, але сексуальний підтекст не обов'язковий. Метою грумера є побудовування довірчих відносин з потенційною жер-

твою, спроба дізнатися її секрети та стати довіреною особою.

Фаза оцінки ризику виступає наступним етапом реалізації злочинного наміру. На цій стадії грумер може ініціювати розмову про секс, алкоголь, наркотики, надіслати фото або спробувати зателефонувати. Дані дії робляться з метою перевірки відкритості жертви. Якщо жертва висловить невдоволення, переведе розмову на іншу тему або зовсім її припинить, то грумер відступить на деякий час, щоб побудувати більш довірчі відносини, перш ніж знову підіймати дані теми. Якщо жертва охоче ділиться своїми секретами, це сприймається грумером як «низький ризик», оскільки зберігання секретів жертви допомагає зміцнити її довіру.

На фазі ізолювання грумер намагається відвернути жертву від інших її друзів. Він маніпулює почуттям провини жертви, що та забула про нього, коли жертва не в мережі, або приділяє йому недостатньо уваги. Підвищена «потреба» дитини бути онлайн у мережі Інтернет може бути показником його залучення до цієї фази.

Інтимна фаза – це кінцева фаза, коли досягається одна з цілей грумера. Дана фаза може наступити внаслідок примусу, обману, загрози викриття або відносин, що досягають рівня почуття любові жертви до грумера.

Сам процес кібергрумінгу може відбуватися стрімко, проте негативний психологічний вплив на жертву може бути довгостроковим. Крім почуття образи та зради, жертва може усвідомити свою провину за те, що сталося, або вважати її заслуженою, що веде до самобичування та низької самооцінки. Наслідки також можуть призвести до зміни поглядів та соціальних цінностей жертви щодо сексуальної поведінки та безладної сексуальної активності. Отже, вкрай важливо не лише підвищити поінформованість про небезпеки кібергрумінгу та безпечного користування Інтернетом, а й запровадити кримінальну відповідальність за кібергрумінг. Кібергрумінг можна вважати замахом на вчинення більш серйозних злочинів із сексуальної експлуатації дітей. Анонімність та доступність цифрових технологій дозволяють грумерам спілкуватися з декількома дітьми одночасно, що призводить до експонентного збільшення кількості випадків кібергрумінгу.

На сьогодні кібергрумінг знаходиться у правовому полі. В Україні новелою національного законодавства стала ст. 156-1 Кримінального кодексу України (далі – КК України), яка встановлює покарання за домагання дитини для сексуальних цілей іншими словами «грумінг» – налагодження довірливих стосунків з дитиною (у тому числі в Інтернеті) з метою сексуального насильства над нею. Фактично зазначена стаття певною мірою відбиває норми ст. 23 Ланцаротської конвенції згідно з якою кожна Сторона застосовує потріб-

ні законодавчі або інші заходи для забезпечення криміналізації умисної пропозиції, зробленої дорослою людиною через інформаційно-комунікаційні технології, зустрітися з дитиною, яка не досягла віку, визначеного пунктом 2 статті 18 цієї Конвенції, для вчинення проти неї одного з правопорушень, передбачених пп. «а» п. 1 ст. 18 або пп. «а» п. 1 ст. 20 цієї Конвенції, якщо після цієї пропозиції відбулись суттєві дії, що призвели до такої зустрічі [3].

Частина 1 ст. 156-1 КК України встановлює відповідальність за пропозицію зустрічі, зроблену повнолітньою особою, зокрема за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, особі, яка не досягла шістнадцятирічного віку, з метою вчинення щодо неї будь-яких дій сексуального характеру або розпусних дій, у разі коли після такої пропозиції було вчинено хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб така зустріч відбулася. У примітці 1 вказаної статті сформульовано, що під зустріччю мається на увазі, зустріч, проведення якої передбачає використання інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій.

Для того або розкрити зміст дій сексуального характеру або розпусних дій необхідно звернутися до Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» № 5 від 30 серпня 2008 року де зазначено, що розпусні дії повинні мати сексуальний характер і можуть бути у виді фізичних дій або інтелектуального розбещення. Такі дії спрямовані на задоволення винною особою статевої пристрасті або на збудження у неповнолітньої особи статевого інстинкту.

Відповідно до п. 17 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 5 фізичними розпусними діями є оголення статевих органів винної або потерпілої особи, непристойні доторкання до статевих органів, які викликають статево збудження, навчання статевим збоченням, імітація статевого акту, схиляння або примушування потерпілих до вчинення певних сексуальних дій між собою, вчинення статевих зносин, акту онанізму у присутності потерпілої особи тощо. Інтелектуальними розпусними діями є, зокрема, ознайомлення потерпілої особи із порнографічними зображеннями, відеофільмами, цинічні розмови з нею на сексуальні теми тощо.

Також передбачено, що розпусні дії можуть бути вчинені особою чоловічої статі щодо особи жіночої статі і навпаки, а також між особами однієї статі, але у всіх випадках потерпілою є особа, яка не досягла шістнадцятирічного віку [2].

Зауважу, що метою злочину є вчинення щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку будь-яких дій сексуального характеру або розпусних дій. Кримінальне правопорушення є закінче-

ним з моменту, коли після пропозиції було скоєно хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб така зустріч відбулася. Також окремі документи Ланцаротського комітету, допомагають зрозуміти зміст нового національного законодавства. Так, у п. 17 Висновку Комітету стосовно статті 23 Ланцаротської конвенції «Домагання дітей для сексуальних цілей завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям (Грумінг)» 2015 року зазначено, що домагання дітей за допомогою інформаційних та комунікаційних технологій не обов'язково призводить до особистої зустрічі. Така діяльність може залишатися в Інтернеті та заподіювати серйозної шкоди дитині. Сексуальні злочини, які навмисно вчиняються у процесі онлайн-зустрічі завдяки комунікаційним технологіям, часто пов'язані з виготовленням, володінням та передачею дитячої порнографії.

Згідно з ч. 2 ст. 156-1 КК України встановлюється відповідальність за пропозицію зустрічі, зроблену повнолітньою особою, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, неповнолітній особі з метою втягнення її у виготовлення дитячої порнографії, якщо після такої пропозиції було вчинено хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб така зустріч відбулася.

Відповідно до ч. 3 ст. 156-1 КК України підставою для притягнення до кримінальної відповідальності є дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або щодо малолітньої особи [1].

Деякі вчені вважають, що «аналізуючи зміст цієї статті (ст. 156-1 КК України) можна побачити наступне:

- 1) вона включає опис конкретних злочинних дій у вигляді «пропозиції зустрічі» потерпілому – особі до 16 років, яка ще не досягла законодавчо визначеного віку для статевої зрілості;

- 2) така «пропозиція зустрічі» у сучасному аспекті може бути здійснена зокрема з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій (шляхом надсилання повідомлення через соціальні мережі Телеграм, Інстаграм, Фейсбук, Вайбер, ВатсАп тощо, використовуючи мобільний апарат, ноутбук чи комп'ютер);

- 3) така «пропозиція зустрічі» реалізується з метою вчинення щодо потерпілого «дій сексуального або розпусного характеру», і за текстом «пропозиції зустрічі» очевидно має прозвучати вказівка винного на ці сексуальні або розпусні дії;

- 4) склад кримінального правопорушення вважається закінченим, з моменту, коли після пропозиції зустрічі було вчинено хоча б одну дію, спрямовану на реалізацію зустрічі. Однак, що це за «одна дія» законодавчо не визначено [4, с. 146].

Висновки. Підсумовуючи, наголошу, що кримінально-правова охорона дітей від сексуальної експлуатації та сексуальних зловживань у кіберпросторі з урахуванням кримінологічної ситуації в країні потребує посиленої уваги, оскільки наведена категорія кримінальних правопорушень характеризується високим рівнем латентності та вимагає високого професіоналізму як від представників правоохоронних органів (з виявлення та реагування) так і від інших фахівців, які беруть участь у досудовому розслідуванні з метою притягнення до відповідальності осіб за вчинення кримінальних правопорушень пов'язаних з сексуальним насильством щодо дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 03.05.2022).
2. Про судову практику у справах про кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08> (дата звернення: 03.05.2022).
3. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: ратифікована Законом України No 4988-VI від 20.06.2012 р. Офіційний вісник України. 2012. № 52. Стор. 364. Ст. 3817.
4. Орловський Б. М., Осадча І. А. Актуальні питання законодавчого врегулювання кримінальних правопорушень проти статевої свободи та недоторканості особи. Правова держава. 2021. № 43. С. 143–150.
5. Taylor & Francis Online // Journal Deviant Behavior. 2017. Vol. 38. URL: <https://www.tandfonline.com/toc/udbh20/38/7?nav=tocList> (дата звернення: 03.04.2022).
6. Craven Samantha, Sarah Brown, Elizabeth Gilchrist. Sexual Grooming of Children: Review of Literature and Theoretical Considerations // Journal of Sexual Aggression. 2006. No 12 (3): P. 287–299.
7. Conte Jon R., Steven Wolf, Tim Smith. What Sexual Offenders Tell Us About Prevention Strategies // Child Abuse & Neglect. 1989. No 13 (2). P. 293–301.
8. ChildSafeNet: Safer internet for children and young people. URL: <https://www.childsafenet.org/our-vision> (дата звернення: 15.04.2022).
9. Whittle Helen C., Catherine E. Hamilton-Giachritsis, Anthony R. Beech. A Comparison of Victim and Offender Perspectives of Grooming and Sexual Abuse // Deviant Behavior. 2015. No 36(7). P. 539–564.